

EKONOMİ POLİTİK

Diğer EKONOMİ POLİTİK yazılarım için [tıklayınız.](#)

A. Erinc Yeldan,
Kadir Has Üniversitesi
erinc.yeldan@khas.edu.tr

1 Aralık 2021

Memleketimden *Büyük Resim* Manzaraları...

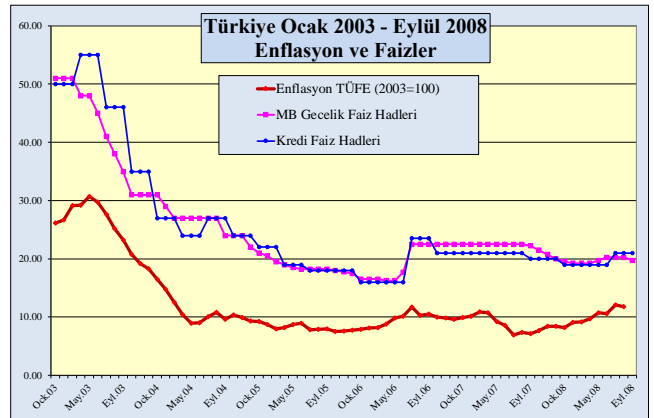
AKP'nin ilişkin yeni popüler söylemi *Büyük Resim*. Ulusal ekonomide resmin tamamını görmek elbette çok önemli. Bugünkü yazımızda bunu “resimlerle” gerçekleştirmeye çalışacağız.

AKP iktidarını üç alt-döneme ayırmaktayız: 2003-2009 krizi; 2010 sonrası toparlanmadan, 2018 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi arası; ve 2019 sonrasından günümüze. İlgili her üç döneme ilişkin birer büyük resim söz konusu olacak.

I

AKP, 2001 krizinin ardından, ortodoks (muhafazakar) bir istikrar programının yürütücüsü olarak iktidar oldu. AKP, özü itibariyle bir şirketler ve cemaatler koalisyonu idi. 28 Şubat süreci ile önü açılmış, siyasi İslam'ın sözcülüğü mücadelesinde en büyük rakibi olan “Milli Görüş” hareketi tasfiye edilmiş ve “mağdur” söylemi aracılığıyla da toplumda bir nevi hoşgörü kazanmış idi.

AKP, özellikle finans sermayesinin en gözde partisi konumunu koruyarak, 2001 krizi sonrasında IMF yönlendiriciliğindeki istikrar programının en önemli önkoşuluna sıkı sıkıya sahip çıktı: ulusal mali piyasalarda yüksek reel faiz sunmak. İktidar olduğu 2003 yılından başlayarak gerek MB'nin politika faizi, gerekse de kredi faizleri enflasyona görece yaklaşık %10 reel faiz açığını korudu. Uluslararası piyasalarda reel faizlerin neredeyse sıfırlandığı bir konjunktürde Türkiye, Türk Lirasının dövizler karşısında değerlendirilmesiyle birlikte yaklaşık %30 ile %50 arasında spekülasyon getirisi sunmaktaydı. Böylesi muazzam bir getiri, spekülasyon finans hareketlerini uyarıyor, Türkiye'yi bir sıcak para cenneti haline dönüştürüyordu.

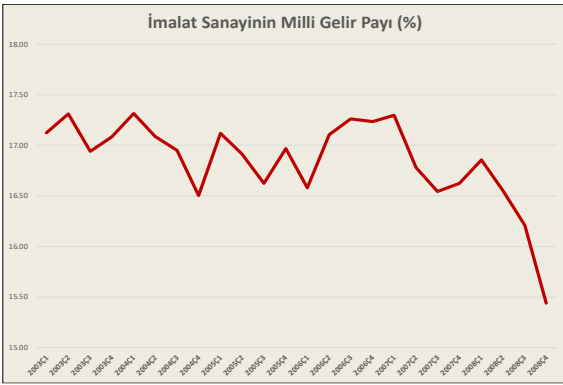

Sıcak para akımlarıyla güçlenen TL, dolar bazında neredeyse yarı yarıya değerlendirirken, cari işlemler açığı da hızla büyüyordu. 2003 sonrasında özelleştirmeler ve dış borçlanmanın (özellikle şirketler kesimi için) özendirilmesiyle birlikte cari işlemler açığının milli gelire oranı %6'yı aştı. Oysa Türkiye geleneksel olarak yüksek cari açık veren bir ekonomi değildi. Dolayısıyla, *yüksek reel faiz, sıcak paraya dayalı spekülasyon-yönlü büyüme ve cari işlemler açığı* kavramları bu dönemde AKP ekonomi idaresinin ayırt edici özellikleri oldu.

Dönemin gözlerden ısrarla kaçındırılan *büyük resmi* ise *ulusal tasarruf oranının gerilemesi* (Lale Devrini andırır tüketim patlaması) ve sanayinin milli gelir payının gerilemesi (*sanayisizleşmenin hızlanması*) olguları idi.

Önce teknik bir hatırlatma: bilindiği üzere cari işlemler dengesi (yani *dış denge*) ulusal ekonomide *tasarruf – yatırım dengesini* vermektedir. Cari işlemler açık verir ise ulusal tasarruf – yatırım dengesi de açık verir. Bu olgu Türkiye’de yatırımların artması sonucu değil, tüketim harcamalarının artışı ve dolayısıyla ulusal tasarrufların gerilemesiyle sonuçlanmıştır. Dönem boyunca ulusal tasarruf oranı %20’ler düzeyinden %14’e değin gerilemiş ve göreceli olarak aynı düzeyini koruyan yatırım oranıyla karşılaştığında cari işlemlerde %6 civarında bir açık anlamına gelmiştir.

Diğer yandan ara malı ve yatırım malları ithalatı ucuz dövizin etkisiyle hızlanmış ve dış açığın bir diğer nedenini oluşturmuştur. Ne var ki, ara ve yatırım malları ithalatı *en tahripkâr ithalat biçimidir*. Kalkınma iktisadının temel öğretilerinden olan bu kural, Türkiye’de de ulusal sanayide girdi çıktı bağlantılarının (ya

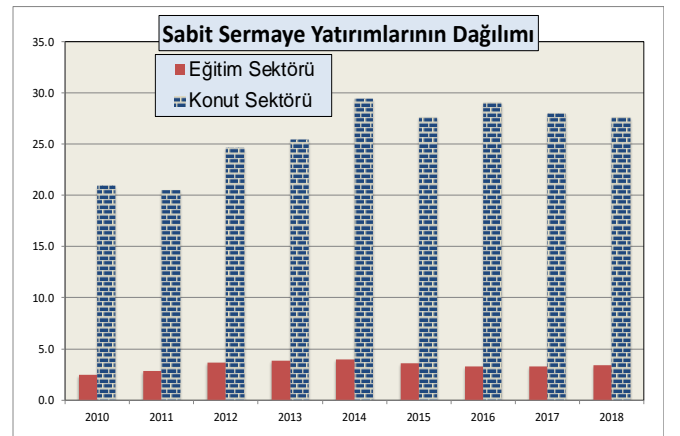

da günümüzün moda deyişimiyle, ulusal tedarik zincirlerinin) tahribatı anlamına gelmiş ve Türkiye *erken sanayisizleşme* diye de anılan bir tuzağa itilmiştir. Yanda, TÜİK verilerinden de izlenebileceği üzere, 2003 başında %17.5 düzeyinde olan imalat sanayinin payı, önce %15-16 bandına gerilemiş; 2007 sonrasında ise hızla %14'lere gerileyerek, çöküntüye uğramıştır. Sanayideki bu gerilemeye koşut olarak, istihdamın temposu da yavaşlıyor ve Türkiye ILO ve OECD tarafından betimlenen *istihdam dostu olmayan büyüme* olgusuyla karşılaşılıyordu.

II

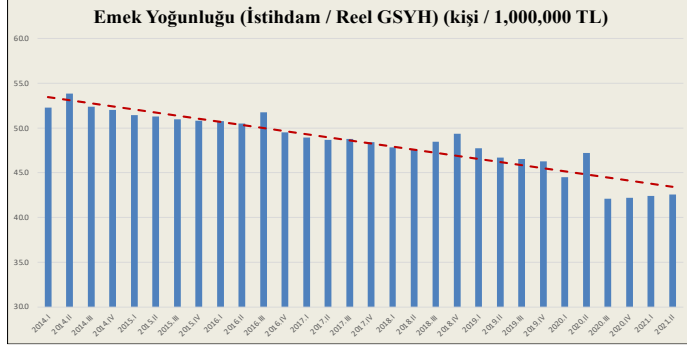
Dolayısıyla, AKP'nin ilk yılları küresel ekonominin genişleme içinde olduğu bir konjonktüre denk gelmiş idi. *Büyük Uyum (great moderation)* diye tanımlanan bu dönem, küresel finansal sermayesinin yarattığı coşkular, köpükler ve dengesizliklerin *Minsky noktası* diye anılan sınırlara ulaşmasıyla birlikte 2008/09 krizine sürüklendi. Sıcak para destekli, "hormonlu" diye ifade edilen büyümenin ana kaynakları artık kurumaktaydı. Bunun ötesinde, AKP içindeki koalisyon grupları artık ulusal kaynaklardan daha büyük pay kapma mücadelesini hızlandırmaktaydı. AKP'nin her ne pahasına bir büyüme öyküsüne ihtiyacı keskinleşmekteydi.

Büyüme temposunun korunması ve ivedilikle gerçekleştirilmesi kaygıları ise doğrudan doruya imar rantları ve inşaat yatırımlarının hızlandırılması anlamına geldi. Bir yandan yerel yönetimlerin imar planlarındaki değişiklikler, diğer yandan da yap-işlet-devlet tasarımlarının ivmelendirilmesiyle sağlanan imar rantları, yandaş şirket gruplarına aktararak çözümler üretilmeye çalışıldı. Türkiye 2010 sonrasında yaklaşık 500 milyar dolarlık yatırımlarını "betona gömüyordu". Dönemin daha *büyük resmi* ise rant-aktarımına dayalı bu çarpık büyüme stratejisinin, Türkiye'nin ulusal kaynaklarını eğitim, inovasyon ve sağlık sektörleri yerine konut inşaatına yönlendirmesi ve üretkenlik kazanımlarına dayalı sürdürülebilir büyümeden vazgeçmesi anlamındaydı. Yanda, Cumhurbaşkanlığı SBO'dan derlediğimiz veriler, söz konusu dönemde sabit sermaye yatırımlarından eğitim ve konut

sektörlerinin aldığı payları sergiliyor. Veriler inşaat sektörünün payının eğitime ayrılan yatırım payının çok çok üstünde bir tempoda sürdürüldüğünü gösteriyor. Dolayısıyla, Türkiye'nin birikim öncelikleri üretkenlik ve inovasyon sağlayıcı faaliyetlerden ziyade, bir saman alevi gibi parlayıp sönen ve gelir yaratma sürekliliği bulunmayan inşaat yatırımlarına yöneltilmektedir.

Büyük resmin bir diğer uzantısı ise, borçlanmaya dayalı böylesi bir çarpık yatırım temposunun yarattığı

büyümenin de istihdam yaratma kapasitesindeki daralmadır. TÜİK verileri, reel milli gelirden emek girdisinin oransal olarak sürekli gerilediğini ve dolayısıyla, büyümenin istihdam-dostu olmayan özelliğinin bu stratejik seçim altında daha da keskinleştiğini belgeliyor. (Bkz. yandaki resim).

III

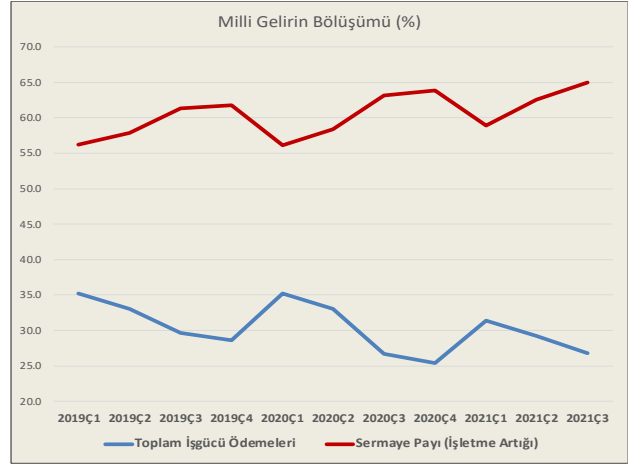
Derken yakın geçmişimizde yepyeni bir iddia ile karşılaştık: yüksek faizler enflasyonun nedenidir ve enflasyonu düşürmek için faizlerin düşürülmesi gereklidir. Ekonomi biliminde yeri olmayan ve iktisadi akıl ile bağdaşmayan bu iddianın ardında, kuşkusuz, gene ucuz kredi ve kolay borçlanma üzerinden çabuk büyüme beklentisi yatmaktaydı. Tarihçeyi biliyoruz. Bu iddia uğruna TC Merkez Bankası ve TÜİK başkanları peş peşe değiştirilir iken, Türkiye mali piyasaları ardı ardına gelen faiz indirimleri ile hızla TL'nin dövizler karşısında değer yitirmesi ve enflasyonist beklentilerin bozulması tuzağına sürükleniyordu.

Dövizin pahalılaşmasına karşı ilk müdahale Merkez Bankası rezervlerinin eritilmesi ve 100 milyar doların üzerinde bir rezerv kullanımı yoluyla döviz kurlarının görece dengelenmesi oldu. Kamuoyunda "128 Milyar Dolar Nerede?" şeklinde ifade edilen sorular ise yerli ve milli ekonomiyi korumak mitleri ile göğüsleniyordu.

Ucuz krediye dayalı büyümenin tıkanmışlığı ile birlikte tüm makroekonomik dengeleri tahrip edilmiş olan Türkiye ekonomisi Kasım ayında yepyeni bir iddia ile karşılaştı: Türkiye "rekabetçi" kur stratejisi izleyecek ve cari işlemler dengesini fazlaya dönüştürmek suretiyle "istikrar" sağlayacak ve enflasyonu düşürecekti.

Türk Lira'sının dövizler karşısında yaşamakta olduğu kaybın, enflasyondan arındırıldığında *reel olarak* 2001 ve 1994 krizleriyle eş değer bir döviz krizi yaşadığı anlamına geldiği bilinmektedir. TL'nin bu şekilde değer kaybetmesi elbette ithalat talebini kısacak ve ihracatımızı da arttırabilecektir. Böylelikle cari işlemler dengesinin de fazlaya dönüşmesi sağlanabilecektir. Ancak bu süreçte sağlanmış olan "rekabetçilik", özü itibarıyla, halkın alım gücünün düşmesi ve daralan yurt içi talebin ucuz TL üzerinden ihraç edilmesi anlamına gelmektedir. Bu türden elde edilen ihracat ve dolayısıyla büyüme kazanımı "yoksullaştırıcı" büyüme olarak bilinmektedir. Bu konuda daha geniş yazımımız için [tıklayınız](#). Bu sürecin enflasyonda gerileme yaratacağı beklentisi ise bir hurafedir.

Bu tür büyümenin emeğin gelirlerinin düşürülmesi anlamına gelmekte olduğu ise dün yayınlanan [Milli Gelir İstatistiklerinden](#) rahatlıkla izlenmektedir. Milli gelirimiz bir yanda dolar bazında fert başına gerilerken, toplam milli gelirden emeğin aldığı pay da sürekli gerileme içindedir. Toplam işgücü ödemelerinin milli gelirden aldığı pay, 2019'dan bu yana %35.2'den, %26.8'e yaklaşık dokuz puan gerile(til)miş; sermayenin aldığı pay ise %56'dan, %65'e sıçramıştır.

Döviz kurunda yaratılan “rekabetçilik”, Türkiye’nin tüm varlıklarının ve işgücünün değersizleştirilmesini ifade etmektedir. Buradan “başarı” değil, yoksullaşma öyküsü çıkmaktadır.

Ancak, tüm bunların dışında AKP iktidarının sosyal alanda yaratmış olduğu bir başka *büyük resmi* de anmadan geçmemek zorundayız. Türkiye toplumunun, akıl ve hurafeler; yurttaşlık ve kulluk; siyasi sadakat ve bilimsel akıl/liyakat arasında yaşamakta olduğu bölünmeler giderek derinleşiyor. [Hayri Kozanoğlu'nun 30 Kasım tarihli Birgün gazetesi](#) yazısında da vurguladığı üzere,

“Türkiye’de sadece ekonomik bir kriz yaşanmıyor. ... Farklı toplum kesimleri arasında iletişimin koptuğu, ortak yurttaşlık bilincinin kaybolduğu toplumsal bir krizle de karşı karşıyayız. O nedenle sadece uygun bir ekonomik programla düze çıkamayız. Bu ülkenin toptan bir yenilenmeye ihtiyacı bulunduğunu düşünüp, sadece ekonomik taleplerle yetinmeyen, köklü bir değişim talebinden başka çare görünmüyor”.

Sonuç olarak, Türkiye’nin 2000’li yıllar boyunca AKP ekonomi idaresi altında yürüttüğü programın *büyük resmi*:

- (1) ulusal tasarrufların gerilemesine, dolayısıyla ithalat ile beslenen bir tüketim pazarına dönüşmesine;
- (2) sanayinin üretim ve istihdam payının hızla gerilemesine, dolayısıyla ithalata bağımlı bir üretim ve ihracat desenine mahkum kılınmasına;
- (3) işgücü piyasalarında parçalanma ve enformelleşmeye yol açarak, gelir eşitsizliğinin ve rantçı/kapkaççı bir toplumsal işbölümünün toplum içinde yaygınlaşmasına; ve bütün bunlarla eş anlamlı olarak,
- (4) değersizleştirilmiş, vasatlaştırılmış bir kültür, eğitim ve hukuk anlayışına,

sürüklenmesi anlamındadır.

Diğer EKONOMİ POLİTİK yazılarım için [tıklayınız.](#)